

психологія» / О. В. Казаннікова – Київ, 2008. – 19 с.

5. Прихожан А. М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст / А. М. Прихожан. – СПб.: Питер, 2005. – 192 с.

The article reveals the features of the effect of increased anxiety in the young school age on the indicators of intelligence.

The results of empirical research of this psychological-pedagogical problem are redescribed.

Key words: intelligence, anxiety, junior school age.

УДК 373.3.011.3-052-044.332

Зайцева Т. А.

студентка групи ПО-1м спеціальності «Початкова освіта»

Швардак М. В.

**кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**

ГОТОВНІСТЬ ТА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ-ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

У статті розглянуто чинники, які зумовлюють прояви дезадаптації; розкрито питання фізіологічної, психологічної, соціальної та інтелектуальної готовності першокласників до навчання у школі; окреслено умови успішної адаптації дітей у першому класі.

Ключові слова: готовність до навчання, адаптація, першокласник, молодший шкільний вік.

Досягнення дитиною шкільного віку супроводжується великими змінами в її житті. Вступ до школи для дітей і їх батьків пов'язаний з певними тривогами, але в той же час, і з великими надіями на успіх. Перед дитиною в школі ставиться ряд завдань, які не реалізовувалися нею у дошкільному віці. По-перше, вона повинна оволодіти новим для неї видом діяльності – навчанням; по-друге, освоїти шкільні норми поведінки та долучитися до класного колективу; по-третє, адаптуватися до нових умов розумової праці та режиму дня.

У психолого-педагогічній літературі проблема адаптації дітей до навчання вивчається на різних рівнях – від дефініції поняття (Ф. Березін, В. Казначеев) до виявлення особливостей

її прояву (В. Мерлін, В. Рождественський) та факторів, які детермінують цей процес (О. Мороз, М. Ратгер). Педагогічні умови забезпечення швидкої адаптації першокласників до навчання у школі досліджували Н. Ватутіна, Р. Калініна, Т. Науменко. Адаптацію як проблему комплексної взаємодії лікарів, вчителів, батьків і психологів розглядали у своїх дослідженнях Л. Голубева, Г. Гриднєва, К. Грош, М. Зейдель, В. Манова-Томова.

Період адаптації вважається одним з найскладніших періодів у житті дитини. Першокласник, потрапляючи в нове освітнє середовище, дуже невпевнено і тривожно себе почуває. Особливості цього входження в соціум залежить не тільки від того, в яких умовах виховувалася і розвивалася дитина, але й від характеру, темпераменту і особливостей її нервової системи.

Часто сучасні діти не володіють елементарними навичками спілкування, не знають, як поводити себе в суспільстві. Попередні покоління дітей виховувались на колективних іграх, натомість, сучасні діти – поодиночки на інформаційно-комунікаційних технологіях. У наш час діти звикли багато часу проводити за комп'ютером чи іншими гаджетами дещо ізольовано від соціуму, тому вміння взаємодіяти з оточуючими розвинуто слабо. Через це виникають конфлікти з однокласниками і вчителями, а такий психологічний простір формує в дитини негативне ставлення до школи. Якщо недавно взаємини з однолітками були закріплені ігровими правилами і завданнями, то зараз дитина вчиться реалізувати вимоги навчальної діяльності, з'являються дисциплінарні правила, групові норми, підпорядковані умовам навчальних завдань.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена тим, що школяр, опинившись в новому для себе освітньому середовищі, часто залишається сам на сам зі своїми питаннями і проблемами. Дитину необхідно підготувати до цього етапу її життя і перші шкільні місяці підтримувати юного школяра – тоді процес адаптації проходитиме безболісно.

Мета статті – висвітлити питання готовності першокласників до навчальної діяльності та визначити умови освітнього середовища, які позитивно впливають на адаптацію учнів першого класу до школи.

Успішна адаптація першокласників залежить від таких основних чинників, що визначають готовність дитини до школи: фізіологічного, психологічного, соціального, інтелектуального.

Фізіологічна готовність першокласників до школи пов'язана з нормами фізичного розвитку дітей 6-7-річного віку і визначається показниками ваги, зросту, м'язового тону тощо. Також сюди

відносять стан нервової системи дитини, зору, слуху, моторики загалом і дрібної моторики рук зокрема, загальний стан здоров'я.

Психологічна готовність першокласника до навчання в школі у наукових працях представлена двома напрямками: мотиваційна і емоційно-вольова готовність. Відповідно до психологічних досліджень, основними новоутвореннями шкільного віку, які забезпечують успішний перехід до навчання, є довільність як основна риса нових форм спілкування і пізнавальної діяльності молодших школярів, такий рівень розвитку образного мислення, який дозволяє у внутрішньому плані організувати діяльність молодшого школяра. Мотиваційна готовність дитини означає наявність у дітей бажання вчитися і отримувати нові знання. Емоційно-вольова готовність має на увазі сукупність психічних якостей, які дозволяють дитині самостійно долати різні труднощі в емоційному плані при навчанні та спілкуванні з однолітками.

З початком навчання перед дитиною ставляться нові вимоги соціальної поведінки, дисципліни, обов'язкового режиму та обмежень. Ступінь адаптації до нової соціальної ролі школяра визначається рівнем вольового розвитку та саморегуляції. При невисокому рівні психічних процесів сприймання вимог відбувається повільно.

Особливість соціальної готовності першокласників до школи полягає в тому, що дитиною здійснюється пошук свого місця в групі однокласників, з'являється можливість виявити свої вподобання, інтереси та здібності. Якщо дитина набула навичок спілкування, досвіду встановлення стосунків та застосування правил поведінки в конфліктних ситуаціях в дошкільному віці в умовах дитячого закладу, то адаптація до навчання у першому класі відбувається простіше. Більш тривалого часу адаптації і особливої уваги дорослих потребують діти, які одночасно з навчанням здобувають перший досвід щоденного спілкування з широким колом різних за характером однокласників, шукають свій шлях самоствердження. Доброзичлива класна атмосфера, цілеспрямовані виховні завдання, а також ігри, в яких дитина вчиться адекватно проявляти свою особистість і з повагою ставитись до однокласників, допомагають учневі відчувати себе частиною колективу – класу, навчитися дотримуватися правил, закріплених у суспільстві.

Інтелектуальна готовність пов'язана з відповідним рівнем розвитку пізнавальної сфери дитини. Але не лише з рівнем, який досягнуто: важливим є фактор здатності цієї сфери до подальшого розвитку, утворення вищих психічних функцій, нових міжфункціональних психологічних систем. Інтелектуальна готовність передбачає наявність у дитини кругозору, запасу

конкретних знань. Дитина повинна володіти планомірним та розчленованим сприйняттям, елементами теоретичного ставлення до навчального матеріалу, узагальненими формами мислення і основними логічними операціями, смисловим запам'ятовуванням. Передбачається також формування у дитини початкових умінь у царині навчальної діяльності, зокрема, уміння виокремити навчальну задачу і перетворити її в самостійну мету діяльності.

Вивчаючи інтелектуальний розвиток дитини та опираючись на томографічні дослідження, вчені дійшли висновку, що імпульси від пальців рук сприяють розвитку мовних і рухових зон мозку, активізуючи їх діяльність. Розвиток навичок письма у дітей вмикає у діяльність мережі системи мозкових структур, підвищує їх загальну активність, прискорює швидкість операцій, що позитивно впливає на засвоєння нової інформації. Тому розвиток дрібної моторики, зокрема через письмо, сприяє розвитку кількісних і якісних характеристик інтелектуальної сфери першокласника.

У вітчизняній науці при вивченні інтелектуального компонента психологічної готовності до школи акцент робиться не на сумі засвоєних дитиною знань, а на рівні розвитку інтелектуальних процесів. Тобто дитина повинна вміти виділяти суттєве в явищах навколишньої дійсності, порівнювати їх, бачити подібне і відмінне; навчитися міркувати, знаходити причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки [6, с. 18-20].

Навчання шестирічних дітей ґрунтується на тих же принципах, що і навчання семирічних дітей, але в переважній більшості випадків у перших ще не сформована навчальна мотивація, натомість – домінує ігрова. Тому рекомендується навчати дитину в грі [3, с. 72]. У шестирічному віці гра, поряд із навчанням, залишається провідною діяльністю дитини, але нашаровується більше умов і правил. Готуючись до школи, дитина може відмовлятися від ігор, мотивуючи тим, що іграшки – для дітей, а вона вже доросла. Батьки підтримують цю ініціативу і можуть наповнити дитячу кімнату книгами, зошитами, мапами та канцелярським приладдям. Але коли в дитини проходить перший запал до навчання і хочеться повернути улюблені іграшки, батьки повинні піти їй назустріч. Адже за допомогою ігор дитина вчиться моделювати свою поведінку в реальному світі, а спроби витіснити гру з життя першокласника можуть призводити до уповільнення соціалізації, деформації почуттів, уяви, мислення [4, с.18]. Застосування в освітньому процесі ігор підтримується реформою Міністерства освіти і науки України: в концепції Нової української школи (НУШ) – навчання через гру являється важливим компонентом адаптації першокласника до школи [2].

Наразі період пристосування дитини до школи триває від двох до шести місяців в залежності від індивідуальних особливостей першокласника. Деякі діти до кінця першої чверті втрачають у вазі, у багатьох відзначається зниження артеріального тиску, що є ознакою стомлення, а у деяких – значне його підвищення, що симптоматизує перевтому. У багатьох першокласників батьки спостерігають головний біль, втому, поганий сон, зниження апетиту, лікарі відзначають появу шумів в серці, порушення нервово-психічного здоров'я та інші нездужання. Більшість (56%) адаптується впродовж перших двох місяців навчання. Ці діти відносно швидко вливаються в колектив, освоюються в класі, набувають нових друзів; у них майже завжди гарний настрій, вони спокійні, доброзичливі, сумлінно і без видимої напруги виконують вимоги вчителя. Другій групі дітей (30%) потрібно більше часу; вони чотири-п'ять місяців можуть продовжувати грати на уроках або з'ясовувати стосунки з товаришем, не реагуючи на зауваження вчителя (чи реагуючи сльозами та істерикою). Із освоєнням освітньої програми справи у них складаються непросто. Лише до кінця першого півріччя їх поведінка наближається до норми. Третя група (14%) – це діти, у яких до значних труднощів в навчальних справах додаються труднощі більш серйозного характеру: у них проявляються негативні форми поведінки, різкі викиди негативних емоцій, апатія [5].

Першочергову увагу педагогам та батькам слід звертати на такі прояви дезадаптації дитини-першокласника:

- швидка втомлюваність, глибокий спад працездатності на кінець дня та тижня;
- підвищена тривожність, плаксивість;
- неадекватна поведінка;
- невміння будувати стосунки з дітьми та дорослими;
- неуспішність у навчанні.

Якщо вчасно не розібратися в причинах подібної поведінки, це може призвести до нервового зриву і порушення психічного здоров'я. Отже, розгляд питання готовності першокласників до навчання та її вплив на адаптацію учнів потребує подальших досліджень, а також особливої уваги вимагає апробація і впровадження стандартів програми Нової української школи.

Постійний моніторинг і дослідження адаптивних проблем допомагає уникати їх загострення, сприяє оперативному пошуку оптимального розв'язання того чи іншого питання, забезпечує дієвість профілактичних заходів, нівелює негативні наслідки для подальшого навчання. На скорочення показника дезадаптованих дітей скерована Концепція НУШ, яка сприяє більш гармонійному

влиттю першокласників у вир шкільного життя.

Головна мета батьків, педагогів і фахівців школи – виховання здорової, всебічно розвиненої особистості. Ця мета може бути досягнута тільки в результаті спільних зусиль батьків і працівників шкільних установ. Через виховання, розвиток і навчання донести до дитини моральні цінності, вказати правильні життєві орієнтири і всіляко підтримувати у добрих починаннях – і на цій основі зводити інформаційні надбудови. Саме від взаємодії батьків і вчителів залежить, як дитина ставитиметься до школи – соціального інституту; до однокласників, як до колективу і спільноти подібних їй особистостей; до вчителів; до себе і свого місця у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19) . – Назва з екрана.

2. Концепція Нової української школи. Ухвалено рішенням колегії МОН 27.10.2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.kmu.gov.ua/storage/app /media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf) . – Назва з екрана.

3. Костяк Т.В. Психологическая адаптация первоклассников: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Т.В. Костяк. – М. : Академия, 2008. – 176 с.

4. Кочерга О. Бар'єри адаптації. Міфи, що руйнують крила майбутнього першокласника / О. Кочерга // Початкова освіта : методичний порадник. – 2017. – №16 (808). – С.17-23.

5. Олейниченко С. Н. Адаптація первокласників к школе [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://nsportal.ru/>. – Назва з екрана.

6. Павелків Р.В. Вікова психологія: [підручник] / Р.В. Павелків. – К. : Кондор, 2015. - 469 с.

The article deals with factors that predispose manifestations of maladaptation; the questions of physiological, psychological, social and intellectual readiness of first-graders for studying at school are revealed; The conditions of successful adaptation of children in the first class are outlined.

Key words: readiness for learning, adaptation, first-graders, junior school age.